

Poznání jako služba bohům

7. srpna 1916, Dornach, GA 170

Rudolf Steiner

Touha po jednoduchosti je luciferským svodem

To, co musí být řečeno, přijde-li řeč na lidskou bytost a její spojení se světem, může někomu připadat složité. Co toho jen člověk na sobě má! - mohl by někdo říci. Už jen skutečnost, že člověk je složitým způsobem utvořen z vesmíru, je prostě faktem a s tím se musíme smířit. S touto skutečností se musíme smířit zvláště v současné době, protože by jinak - a to je třeba říci - mohlo být pozdě. Lidé žijí v současnosti v inkarnacích, v nichž je jaksi ještě možné mnohé o složité lidské přirozenosti nevědět; avšak přijdou doby - lidské duše se v těchto dobách opět inkarnují - kdy to možné nebude. Pak bude nutné, aby lidské duše začaly konečně vědět, jak je člověk spojen s vesmírem. Lze říci, že v současnosti procházíme epochou, v níž zatím ještě není přenecháno člověku samotnému, aby udržoval pohromadě jednotlivé články své přirozenosti, které jsme si včera z určitého hlediska popsali; žijeme v epoše, v níž jsou tyto články dosud udržovány pohromadě bez našeho přičinění, kdy pohodlný člověk může přijít a říci: Ach, jak složitá je ta anthroposofická moudrost; jenže pravda je jednoduchá, a co není jednoduché, není skutečná pravda!

Dnes ještě můžeme tato slova slyšet často. Ti, kdo podléhají luciferskému svodu a vyslovují je, nemají tušení, jak sami sobě tímto výrokem o takzvané jednoduchosti pravdy něco zamlžují, jak si tím něco předstírají. Přijdou totiž doby, kdy člověk díky zkušenosti zjistí, že je velmi složitý, a kdy se bude moci udržovat pohromadě jen na základě poznání. Veškerá budoucnost však musí být připravována; a příprava rozvoje pozemské kultury na epochu, v níž bude nutné, aby člověk věděl, jak se má z jednotlivých částí udržovat pohromadě, je úkolem duchovně-vědeckého světonázorového proudu.

Vztah mezi hlavou a tělem v průběhu inkarnací

Připomeňme si nyní onu základní pravdu, kterou jsme v těchto dnech probírali poněkud podrobněji: O člověku lze v podstatě hovořit jako o dvojí přirozenosti, na niž ukazuje již jeho zevnějšek, neboť lidská hlava je vystavěna, abych tak řekl, z úplně jiného hlediska než zbývající organismus. Podíváme-li se na hlavu člověka, jaká je dnes, pak je v podstatě výsledkem toho, co se stalo z těla předchozí inkarnace. A až projdeme dobou mezi smrtí a novým narozením, stane se z našeho nynějšího těla, s výjimkou hlavy, naše hlava příští inkarnace. Takže bychom postup člověka inkarnacemi mohli schematicky zakreslit takto: Člověk má hlavu a má zbývající tělo [viz *nákres*]. To, co je teď hlavou, v podstatě ztratí; co je ostatním tělem, se v příští inkarnaci objeví v proměněné podobě jako jeho hlava, a své tělo zase dostane od Země. Toto tělo bude v další inkarnaci zase hlavou a své tělo pak opět dostane od předků, od Země. Hlava se pokaždé ztrácí. Jedná se při tom přirozeně o síly. Hmota ostatního těla se samozřejmě také ztrácí. O tuto vnější hmotu se však nejedná - ta je ve skutečnosti *májá* - nýbrž jedná se o veškeré síly, které spočívají v těle s výjimkou hlavy; tyto síly jsou při našem průchodu dobou mezi smrtí a novým narozením přeměněny v síly hlavy. A teď máme ve své hlavě opravdu síly, které byly v naší předchozí inkarnaci vázány na naše tělo. To byla ta základní představa, kterou jsme podrobněji rozpracovali.

Abychom těmto věcem čím dál lépe rozuměli, vzali bychom si nyní na pomoc jinou představu, kterou jsme již získali. Položme si nejprve otázku, čím je vlastně naše nynější tělo, co přeměňuje síly našeho těla, aby se mohly stát v příští inkarnaci hlavou. To, že se má naše tělo přeměnit v hlavu, si lze každopádně obtížně představit. Musíme se ptát: Co tuto přeměnu umožňuje?

Příměr lidského poznání a pšeničného zrna

Abychom tuto otázku zodpověděli, musíme svůj duševní zrak obrátit k tomu, co jsme řekli o představách, o poznání v lidské duši, vázaném na hlavu, o pravdě a moudrosti. Dnešní člověk se obvykle domnívá, že to, co získáváme v poznání, je tu jen k tomu, abychom si vytvářeli obrazy vnějšího světa, abychom se učili poznávat něco o vnějším světě. Jsou filosofové, teoretici poznání, kteří neustále teoretizují o tom, jak spolu vlastně souvisí pojmy a představy, jaký tajuplný vztah existuje mezi povahou pojmu a věcí, kterou pojem zobrazuje. Takovéto teorie trpí všechny jednou společnou chybou. Tuto chybu vám zatím mohu vysvětlit jen tak, že budu mluvit obrazně. Představte si, že by nějaký botanik, nějaký zahradník chtěl prozkoumat povahu pšeničného zrna a udělal by to tak, že by řekl: Vezmu si na pomoc chemii a prozkoumám, nakolik toto pšeničné zrnko obsahuje součásti, které člověk potřebuje, aby se mohl živit pšeničným zrnem, pšeničnou moukou a podobně. A z tohoto hlediska, tedy z hlediska pšeničného zrna jako lidské výživy, by tento botanik pátral po podstatě pšeničného zrna, to znamená, že by hledal důvody, proč toto zrnko sestává z jistých součástí.

Kdo by se ovšem domníval, že zkoumáním toho, nakolik je zrnko dobrou potravinou pro člověka, se dozví něco o podstatě pšeničného zrna, ten by se dopouštěl kuriózního omylu. Pšeničné zrnko vzniká v rámci celé pšeničné rostliny jako její plod, a proč je toto zrnko ve své podstatě takové, jaké je, se může dozvědět jen ten, kdo zkoumá, nakolik se z tohoto pšeničného zrna opět vyvine nová rostlina pšenice. A skutečnost, že toto zrnko obsahuje součásti sloužící lidské výživě, je naprosto vedlejším proudem, který k podstatě pšeničného zrna přistupuje dodatečně; s vnitřní povahou pšeničného zrna nemá vůbec nic společného. Kdo se na všechno dívá jen z hlediska utility a z poznatků týkajících se utility by chtěl učinit jedinou vědu, ten bude zkrátka pšeničné zrnko chemicky zkoumat a zjistí, že obsahuje něco, co může sloužit lidské výživě. To, že se jím člověk živí, však nemá s vnitřní podstatou pšeničného zrna vůbec nic společného. Jak říkám, s vnitřní podstatou souvisí to, že z pšeničného zrna může vzniknout nová rostlina pšenice.

Tomu, kdo svým poznáním, svými představami vidí do podstaty skutečnosti, se různí filosofové, teoretikové poznání jeví stejně jako lidé, kteří pšeničné zrnko zkoumají z hlediska jeho schopnosti poskytovat výživu člověku. Kdybychom se totiž pšeničného zrna zeptali na jeho původní úkol, na to, k čemu tu je, neodpovědělo by „abych živilo člověka“, nýbrž „abych dalo vzniknout nové rostlině pšenice“. Ti, kdo rozumí podstatě poznání, představování, vidí u filosofů, teoretiků poznání chybu, kterou jsem právě popsal. Neboť to, co nazýváme poznáním, co v nás žije jako představa, jako pravda a moudrost, tu původně vůbec není proto, aby to zobrazovalo věci [nacházející se] venku. Zobrazování věcí [nacházejících se] venku je vedlejším proudem, stejně jako je pro pšeničné zrnko vedlejším proudem skutečnost, že se jím živí člověk. Poznání tu vůbec není k tomu, aby pouze zobrazovalo vnější věci, nýbrž je tu k něčemu jinému. Je tu k tomu, aby v člověku jistým způsobem působilo, pracovalo a žilo.

Shromážděná moudrost se proměňuje v hlavu

Zatímco prožíváme svůj život mezi narozením a smrtí, shromažďujeme postupně „moudrost“ a tuto moudrost zároveň používáme tak, aby mohla být zobrazením vnějšího světa, podobně jako používáme pšeničné zrno jako potravinu. Avšak zrno, které použijeme jako potravinu, zbavujeme původního určení vytvořit novou rostlinu. Původního úkolu moudrosti tak zbavujeme všechno, co používáme k pojmání vnějšího světa. Neboť to, co má charakter představ, charakter pravdy, k tomu zprvu vůbec určeno není. A k čemu to je určeno (mám na mysli v tomtéž smyslu, jako je pšeničné zrno určeno k tomu, aby dalo vzniknout nové rostlině pšenice)? Naše poznávací činnost, naše práce v souladu s pravdou je totiž určena k tomu, aby v nás mezi narozením a smrtí rozvíjela síly, které po smrti promění náš organismus, to znamená jeho silovou podobu, v silovou podobu hlavy! To je ona pozoruhodná souvislost, kterou objevíme, podíváme-li se na průchod člověka jednak [dobou] mezi narozením a smrtí, jednak [dobou] mezi smrtí a novým narozením. Poznatky, které člověk získává, slouží především tomu, aby se jeho organismus kromě hlavy mohl přeměnit v to, co pak bude hlavou příští inkarnace.

Možná si řeknete: Je přece tolik lidí, kteří nezískávají vůbec žádné poznatky a zůstávají tak strašně hloupi; jen málo jich zmoudří - k těm, kteří zmoudří, člověk ovšem obvykle počítá sám sebe... Tak trochu pravdu mají ti, kdo řekli - a řeklo jich to vícero, nezávisle na sobě - že člověk se toho v prvních třech, čtyřech letech svého života naučí víc - pojme každopádně víc moudrosti - než ve třech akademických letech. V prvních třech letech života se naučíme skutečně mnohé, co se na Zemi můžeme naučit jen hlavou. Získáme poznatky, které jsou nutné, abychom mohli mluvit, mluvenému rozumět a mnoho, mnoho dalších věcí. Naučíme se tu skutečně velmi mnoho. A to patří k tomu, co musíme nazvat obsahem moudrosti.

Právě díky tomu, co člověk získává jako svou moudrost a v čem se lidé v podstatě zas až tak neliší, působí jako síla to, co náš organismus při průchodu dobou mezi smrtí a novým narozením proměňuje v hlavu. To, co do sebe pojmáme v podobě našich představ, našich poznatků, je v podstatě velmi komplikovaný útvar. A člověku se jen někdy v takových snech, o jakém jsem se zmínil včera na závěr v souvislosti s oním polským básníkem, lehounce ukáže něco z toho, co působí jaksí mezi představami, které si plně uvědomíme. Avšak to, co tu působí, v nás působí tak, že to po smrti vstoupí v platnost a promění náš organismus. Všechno, co získáváme poznáním, se shromažďuje, aby to proměnilo náš organismus, s výjimkou toho, co použijeme k pojmání vnějšího světa. To, co použijeme k pojmání vnějšího světa v obvyklém smyslu, se pro náš vývoj jistým způsobem ztrácí, svému vývoji to odnímáme. Stejně jako odnímáme úplnému vývojovému procesu pšenice všechna zrna, která použijeme jako potravinu (a je jich mnohem víc než těch, jež opět vložíme do země), odnímáme toho také skutečně mnohem víc, zvláště v současné vývojové epoše lidstva, než si ponecháváme, osvojujeme-li si něco vnějšího.

Vnější věděním si odnímáme síly proměny

Vraťme se v myšlenkách do dávnějších dob, v nichž lidé ještě věděli to, co právě věděli, spíše díky vnitřnímu jasnozřivému vědění. Tehdy se ještě tolik nerozdávali do vnějšího světa. Například dávní obyvatelé Egypta či Chaldeje věděli to, co věděli, díky atavistickému jasnozření a jen málo díky

vnějšímu vývoji. Dnes žijeme v době, která je v tomto ohledu, možno říci, protichůdná. Dnes toho lidé pojmají mnoho zvenčí a jen málo dostávají z nitra vývoje. Řekové udržovali onen nádherný střed jistého kulturního vývoje, který byl podmíněn nejen tím, že Řekové byli tak zvláště založení. To jistě byli, ale jenom tím to rozhodně nebylo. Za se- mknutost celé své kultury vděčí také okolnosti, že území, které řecký národ zaujímal, bylo poměrně malé, a to i s ohledem na znalosti ostatních částí Země. Řekové toho o Asii (kromě Malé Asie) jinak příliš mnoho nevěděli, nevěděli toho příliš mnoho ani o Africe, a o Americe už vůbec nic; o velké části Evropy také nevěděli nic. Za to, že ještě mohl mít nějaké povědomí o morálnosti, o *sófrosyné*, o *dikaiosyné*, vděčí Platón v mnoha ohledech okolnosti, že dějiště, které řecké poznání po vnější stránce zahrnovalo, bylo malé. Proto bylo také možné ponechat si mnohé z duchovních sil moudrosti pro vnitřní vývoj. Pro vnitřní vývoj si však [Řekové] přece jen ponechávali méně než třeba staří Egypťané a Chaldejci, nebo dokonce staří Peršané nebo staří Indové.

V naší době, kdy byla celá Země postupně probádána a zpřístupněna, se lidé snaží získat co možná nejvíc vnějších poznatků.

Jak se to jen rozmohlo! Kdyby to bylo stejně intenzivní, jak je to extenzivní, pak by si lidé s sebou brali nekonečně málo - a právě ti nejvzdělanější mnohem, mnohem méně než nějaký sedlák - aby své fyzické tělo proměnili ve fyzickou hlavu příští inkarnace. Díky- bohu však většina lidí cestovala tak, že si toho mnoho neprohlédla, ale že šla hezky podle bedekru nebo jiného průvodce a i přes tu rozlehlost toho mnoho nepoznala; díky tomu si přece jen neod- nímají všechno. Jinak by právě u těch, kdo se všude ženou za senzacemi a všechno, co vědí, chtějí vědět zvenčí, hrozilo nebezpečí, že v příští inkarnaci přijdou na svět s hlavou, která bude opravdu málo přetvořeným ostatním tělem, to znamená, že by vypadala velmi zvířecky; to by totiž bylo osudem těch, kdo by nashromáždili málo utvářejících sil.

Poznání jako poskytování výživy vyšším bytostem

Ovšem srovnání, která jsou vzata z imaginace, lze i rozšířit. Můžeme se ptát: Je-li tomu tak, že to, co používáme navenek k poznávání, k získávání vnějšího vědění, je zbavováno své původní povahy - tak jako je pšeničné zrno, z něž se zhotoví potravina, zbaveno vnitřní povahy pšeničného zrna - jaká pak existuje podobnost mezi tím, co je vnějším věděním (respektive co se stává vnějším věděním), a skutečností, že pšeničná zrna se používají i jako potravina? Existuje tu vnitřní podobnost, kterou je však třeba vyložit.

Podívejme se ještě jednou na onu zvláštní skutečnost, že velký počet pšeničných zrn není použit k tomu, aby opět vytvořil pšeničné rostliny, ale jako lidská potravina. Můžeme říci, že pšeničnému zrnu je tu odňat přímočaře postupující vývoj. Nuže, máme pšeničné zrno [*přednášející kreslí*], z něž vznikne další zrno, z toho zase další zrno atd. Tady se však množství pšeničných zrn oddělí a přechází do úplně jiné oblasti, do oblasti lidské potravy, která nemá s tímto postupujícím proudem nic společného.

Zde máte prostřednictvím přírody možnost udělat si představu o něčem, co musíme brát velmi dobře v úvahu, chceme-li získat skutečný názor na svět. Naše vnější věda to postupně přivedla až k oné hrůze, že chce všechno vysvětlovat tak, že všechno následující je vždy výsledkem toho předcházejícího, účinek výsledkem příčiny. Není nic pošetilejšího než toto uniformování světa v

představě, že z účinku se vždy má postupovat k příčině a z příčiny k účinku. Vznikají [totiž] pozdější účinky, které nemají naprosto žádnou přímou příčinnou souvislost s předcházející příčinou; vždyť jak by měla být v pšeničném zrně ukryta příčina, že se stane lidskou potravinou? Nanejvýš tak podle laciné teleologie, která byla v osmnáctém století ještě zčásti běžná a podle níž lze existenci jistých korkovitých látek v přírodě vysvětlit tím, že tyto věci stvořili tajuplní duchové proto, aby bylo možné vyrábět zátky na šampaňské. Ne; plod pšenice tu skutečně přechází do jiné sféry.

A tak je tomu i tehdy, získáváme-li poznatky o vnější přírodě, vnějších věcech. Věci tu přecházejí do jiné sféry. Prosím vás, abyste tuto pravdu brali velmi, velmi hluboce. My lidé si můžeme odejmout skutečně velké množství toho, co v nás opravdově je, co musíme použít, abychom své tělo ze současné inkarnace nechali přejít do hlavy příští inkarnace. Můžeme si toho mnoho odejmout, abychom získali současné poznatky, ale musíme si uvědomit, že tyto poznatky tu musí být k něčemu jinému. Jako jsou pšeničná zrna takřkajíc zušlechtěna tím, že jsou použita k lidské výživě - za to, že jsou zbavena své původní povahy, jim tu je dáno něco přiměřeného - tak tomu musí být i s vnějším lidským poznáním, které je rozvíjeno zcela proti povaze představitosti, pravdivosti. Vše, co člověk získává jako pravdu, jež spočívá v obrazech vnějšího světa, má ve svém duševním citění předat bohům. Stále má v sobě nést vědomí: Získáváš-li poznatky, jež odnímáš plynoucímu proudu, budiž ti jasné, že získávání poznatků musí být službou bohům. Získáváme-li poznatky, aniž bychom si uvědomovali, že to je svátá služba ve vývoji lidstva, aniž bychom to, co si osvojíme z vnějšího světa, předali vyšším duchům, kteří se tím živí, pojmají to do sebe - pak je poznání, které získáme a nedoprovázíme tímto pocitem, které prostě získáme bezmyšlenkovitě, totéž co pšeničná zrna, jež padnou do země a shnijí, to znamená, že nedosáhnou cílů ani svých, ani jiných, sloužících lidské výživě.

Vědění musí být dáváno do služby bohům

Z toho snad zřetelně cítíte, že je nutné, aby z našich duchovně-vědeckých snah vzešel zcela určitý praktický výsledek, tedy abychom nejen něco přijímali, učili se, a činili z toho své vědění, ale aby byl přijímáním duchovně-vědeckých poznatků do naší duše vkládán celkový pocit. S pojmem vědění spojujeme pocit, že vědění má být službou bohům a že se v podstatě prohřešujeme vůči božskému smyslu evoluce, jestliže vědění profanujeme a snižujeme z jeho božského určení.

Říkal jsem, že vlastně teprve v novější době nastala možnost získávat mnoho vnějšího vědění. U Egyptanů bylo ještě téměř všechno vnitřním věděním a jen málo vědění vnějším; jen ty nejbližší věci tvořily vnější vědění. Během řecko-latinské kulturní epochy vznikla pro člověka možnost získávat víc a víc vnějšího vědění. To vůbec není tak dávno. Tehdy ale také vznikla možnost

najít cestu, jak vědění proměnit ve službu bohům, když na Zemi přišel Kristus se svým zvěstováním. Tady máte opět souvislost, která nám objasňuje historickou skutečnost. Právě v tom okamžiku vývoje lidstva, kdy se vědění stává především věděním o vnějším světě, se objevuje Kristus, jenž vzešel z duchovního světa, aby vytvořil možnost, aby člověk v pocíťování božského vedení Kristem, tím, že naslouchá Kristu, učinil z vědění službu bohům. I když lidstvo dnes v rozvíjení pocitu, že má z vědění učinit službu bohům, ještě příliš nepokročilo, bude se tomu učit stejnou měrou, nakolik bude stále více rozumět tomu, že Kristus zbožšťuje pozemský život.

Prostřednictvím všeho, čeho je naše hlava vnějším znakem, tedy žijeme tak, že používáme jaksi malý základ, abychom své tělo proměnili v hlavu. A to druhé - doprovázíme-li to správným citem, jak jsem ho právě charakterizoval - používáme k tomu, aby se skrze námi vytvořené pojmy dostávalo

výživy vyšším duchovním bytostem. Zatímco pšenice roste pro výživu člověka, my se snažíme získávat vědění pro bohy. Je tomu vskutku tak; avšak podobně jako pšenici toto určení musí být nejprve dáno, i našemu vědění se musí skrze naše cítění nejprve dostat určení, o němž jsme právě mluvili. Má-li se vývoj lidstva uzdravit, bude mnohé, skutečně mnohé záviset na tom, zda dokážeme rozvíjet takovéto city.

Ve starých mystériích a mysterijních školách bylo ještě samozřejmostí, že ten, kdo směl získat vědění, toto vědění zároveň považoval za svaté. To totiž také bylo jedním z hlavních důvodů, proč nebyl přístup k mystériím povolen každému. Ti, kterým měl být přístup k mystériím povolen, museli poskytnout záruku, že toto vědění budou skutečně považovat za svaté, že ho budou chápat jako službu bohům. Díky jistému atavistickému jasnocítění tomu tak dosud i bylo. Teďsi ho lidstvo musí znovu osvojit.

Lidstvo prošlo dobou - víme, že to je odůvodněné - kdy se vyvíjelo směrem k materialismu. Z tohoto materialismu se musí zase uzdravit; a uzdraví se jen tehdy, budou-li s věděním opět spojeny city svaté služby, které s ním byly spojeny již kdysi. V budoucnu se to však musí dít vědomě. A to bude možné jen tehdy, bude-li se v lidstvu stále více šířit duchovní věda. Vědění by nemělo být jako zrno, které shnije v zemi. Vše, co je dáváno do služeb pouze vnější prospěšnosti, vnějšího mechanického zřízení, je jako zrno, které shnije. To, co není dáno do služby bohům, je ztraceno. Není to použito ani k tomu, aby nám to pomohlo v příští inkarnaci, ani jako výživa vyšších duchovních bytostí.

Shnití zrna je reálný proces; něco se při tom stane. Promrhání vědění, aniž by z něj člověk učinil božský proces, službu bohům, je rovněž reálný proces. Zavedlo by nás to dnes příliš daleko, kdybych vám měl vyložit, co znamená shnití zrna, ovšem bezcenné shnití; protože nemůže vzejít, musí zajít. A vědění, které není dáno do služby bohům, se zmocní Ahriman, toto vědění přechází do služby Ahrimanovy a tvoří jeho moc, kdy ho Ahriman prostřednictvím svých duchovních služebníků začlení do světového procesu a tím do něj začlení i více překážek (neboť Ahriman je zároveň bohem překážek), než kolik jich tu oprávněně smí, musí být. [...]

R. Steiner, přednáška pro členy Anthroposofické společnosti ze 7. srpna 1916 v Dornachu, in: Das Rätsel des Menschen. Die geistigen Hintergründe der menschlichen Geschichte, GA 170, str. 93nn.